

Op weg naar meer excellente lezers

Aandacht voor excellente lezers is geen voorrecht, maar een recht voor deze leerlingen. Uitgangspunt daarbij is dat in elke basisschool centraal staat dat de onderwijsbehoeften van de excellente lezer structurele aandacht binnen de school krijgen. Zinnvolle activiteiten voor excellente lezers hebben ook een positieve doorwerking naar de andere leerlingen, onder andere doordat het leesonderwijs voor alle kinderen uitdagender zal worden.

In deze kwaliteitskaart vindt u tips over het onderwijs aan excellente lezers.

Tip (1)

Zorg dat de aanpak structureel deel uitmaakt van de werkwijze binnen de school en terug te vinden is in het schoolcurriculum. Uitgangspunt daarbij is dat excellente leerlingen de verantwoordelijkheid van het hele team zijn, zoals ook risicoleerlingen de verantwoordelijkheid van het hele team zijn. Daarom is het van belang dat interventies zowel op school- als op groepsniveau georganiseerd worden, waarbij het vooral gaat om de verdiepende differentiatie en sociale interacties die voor excellente leerlingen worden gerealiseerd. Het is een belangrijke taak voor de schoolleiding om voortdurend bezig te zijn met het verbeteren van het onderwijs aan excellente lezers, onder meer door de excellente lezers en de leraren aan te moedigen, te ondersteunen en actief te participeren tijdens het verbeterproces.

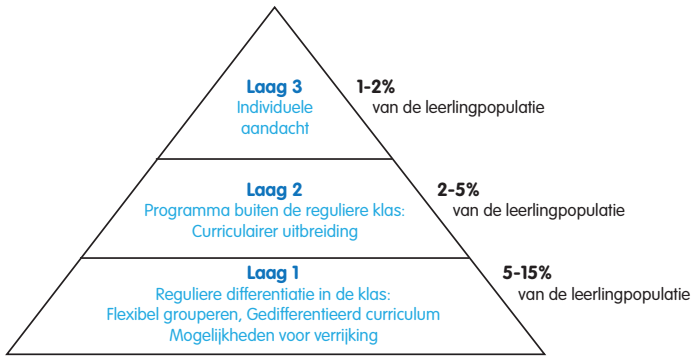
Tip (2)

Zorg voor een goede signalering. Uit onderzoek blijkt dat ongeveer 15-20% van de leerlingen behoefte heeft aan extra uitdagend werk, 2-3% aan zeer uitdagend werk. Excellente leerlingen dienen daarom tijdig –in de onderbouw- gesignaleerd te worden en vervolgens een op hun niveau afgestemde aanpak te krijgen. Daarom wordt er in de literatuur voor gepleit om al bij de instroom van leerlingen in groep 1 tijdens de intake aan de ouders te vragen naar de ontwikkeling tot dan toe en dan in het bijzonder met betrekking tot een mogelijke ontwikkelingsvoorsprong. Het vroegtijdig vaststellen van excellentie is vooral belangrijk voor kinderen met een lagere sociaaleconomische achtergrond. Onderzoek toont dat excellentie bij alle bevolkingsgroepen, culturen en inkomensniveaus voorkomt. Als kinderen uit lagere sociaaleconomische milieus vroegtijdig uitdagende leeractiviteiten krijgen aangeboden, gaan ze beter presteren. Ook later in de schoolloopbaan dienen leraren alert te blijven op signalen van excellentie.

Tip (3)

Ga uit van convergente differentiatie: Alle kinderen hebben behoefte aan instructie en interactie met de leraar en medeleerlingen, óók de excellente leerlingen. Zonder begeleiding en feedback is het leesonderwijs eveneens voor excellente lezers minder effectief. Gedifferentieerd onderwijs is van groot belang voor de leesontwikkeling van excellente lezers, om ook hen hun motivatie te laten behouden en hen te stimuleren. Excellente lezers kunnen sterk van elkaar verschillen, daarom is het goed om hun vaardigheden, behoeften en interesses duidelijk in kaart te brengen en daar vervolgens op in te spelen. In toenemende mate wordt het model van convergente differentiatie gehanteerd met lagen als groepsinstructie, verlengde instructie en individuele aandacht, gebaseerd op Response to Intervention (zie illustratie op volgende pagina).

Op weg naar meer excellente lezers

Figuur: De piramide van convergente differentiatie

Ook voor de excellente leerlingen kan vanuit de lagenbenadering van Response to Intervention worden gewerkt om structurele aandacht aan hen te besteden. De lagen die de aandacht voor excellente lezers intensiveren, zijn bedoeld om beter te kunnen aansluiten bij de individuele behoeften van de excellente lezers. De basis voor het onderwijs aan excellente leerlingen vormt de reguliere groep. De lagenbenadering van Response to Intervention ziet er als volgt uit:

- Laag 1: Alle leerlingen krijgen kerninstructie, waarbij het noodzakelijk is dat de excellente lezers daarbij voortdurend uitgedaagd worden en dat kritisch gekeken wordt welke instructie voor hen zinvol is.
- Laag 2: Specifieke verdiepende aanvullende instructie aan 3–5 kinderen met betrekking tot wat in laag 1 aan de orde kwam. Bijvoorbeeld het inzetten van leesstrategieën bij langere teksten. Belangrijk is daarbij te onderkennen dat excellente lezers sneller leren dan de overige leerlingen en er niet wordt gewacht tot de overige leerlingen aan dezelfde stof toe zijn.
- Laag 3: Is vooral gericht op excellente lezers die individuele ondersteuning nodig hebben, omdat ze onvoldoende reageren op de aandacht die ze in laag 1 en 2 krijgen.

Het uitgangspunt van convergente differentiatie is vrij eenvoudig; het effectief uitvoeren van het concept is lastiger en vereist een goed klassenmanagement. Flexibel groeperen heeft de voorkeur, bijvoorbeeld soms groeperen op basis van het lezen vanuit interesses of groeperen op basis van behoeften van leerlingen voor specifieke instructie met een strategie of vaardigheid. Ongeacht het doel van het groeperen heeft het de voorkeur voor excellente lezers ook regelmatig te laten werken met medeleerlingen die werken op hetzelfde ontwikkelingsniveau, daarnaast is het wenselijk dat de excellente lezer lid van zijn groep blijft.

Tip (4)

Besteed aandacht aan het leesklimaat in de groep. Veel literatuur toont dat het voor de ontwikkeling van excellente lezers van belang is dat ze over allerlei onderwerpen die hun interesse hebben vrij kunnen lezen, bijvoorbeeld door hen elke dag te laten stillezen uit zelf gekozen boeken die aansluiten bij de interesses van excellente lezers. Hierbij kunnen zij (in beperkte mate) de opdracht krijgen zelfstandig lees- en schrijfstrategieën toe te passen, maar belangrijk is dat ze nog wel voldoende toekomen aan het lezen van teksten en boeken die hen interesseren.

Tip (5)

Bepaal waar de zone van naaste ontwikkeling ligt, om ook excellente leerlingen voortdurend te laten leren en hun potentieel aan mogelijkheden te laten realiseren. Hierbij kunnen ze aangemoedigd worden opdrachten te maken die juist iets te moeilijk voor hen zijn, om zo te leren leren. Laat kinderen daarom geen werk maken dat ze al beheersen en zorg er voor dat ze begeleid worden bij het maken van meer complexe opdrachten. De groep excellente leerlingen is heterogeen van samenstelling, deze leerlingen kunnen sterk van elkaar verschillen en er zijn ook excellente lezers met hiaten in leesvaardigheid als gevolg van culturele of taalkundige verschillen of een specifieke leerstoornis. Net als bij zwakke lezers is soms een geïndividualiseerde aanpak nodig om aan hun behoeften tegemoet te komen.

Tip (6)

Stel duidelijke doelen en na te streven resultaten voor excellente leerlingen. Om excellente lezers te laten profiteren van de extra-activiteiten, is een doelgerichte en toetsbare benadering gewenst. Bij een dergelijke benadering zijn twee niveaus van doelen te onderscheiden:

- Toetsbare doelen
Bij het stellen van toetsbare leesdoelen kunnen Cito leestoetsen worden gebruikt en in de bovenbouw de Diataaltoetsen die in het voortgezet onderwijs worden gebruikt.
- Inhoudelijke leesdoelen
Bij inhoudelijke leesdoelen kan gekeken worden naar:
 - Kennis
 - Motivatie
 - Studiehouding
 - Zelfregulering / metacognitief handelen

Naast de leesontwikkeling wordt vooral aandacht besteed aan het stimuleren van de ontwikkeling van het denken: Het hart van het begrijpend lezen is (na) denken over geschreven taal. Het stimuleren van het denken over de inhoud van teksten kan bijvoorbeeld als volgt plaatsvinden:

- Wat weten we over het onderwerp?
- Vanuit welke invalshoek gaan we de tekst lezen? Wie is de schrijver en wat zijn zijn/haar bedoelingen?
- Hoe hangen zaken in de tekst met elkaar samen? Zijn we dat op die manier al eerder tegengekomen?
- Welke aanwijzingen zijn er in de tekst te vinden over wat de schrijver precies bedoelt?
- Wat is betrouwbare informatie en wat niet?
- Wat als...? Kunnen we alternatieven bedenken?

Tip (7)

Analyseer de voortgang van de leerlingen en neem op basis daarvan beslissingen. Toetsresultaten spelen daarbij een belangrijke rol, omdat op basis van een grondige analyse van de beschikbare data de aanpak voor de excellente lezers kan worden bijgesteld.

Als kenmerkend voor excellente lezers wordt gezien dat ze al goede resultaten op leestoetsen halen terwijl de stof nog niet behandeld is. In de praktijk blijkt dat er soms nogal geëxperimenteerd moet worden op het gebied van toetsen om hun niveau goed te kunnen inschatten. Daarnaast zien we dat deze leerlingen kunnen onderpresteren, waardoor niet altijd uit de toetsresultaten is af te leiden dat deze leerlingen excellent zijn.

Op weg naar meer excellente lezers

Het is van belang dat via het leerlingvolgsysteem door het schoolteam wordt nagegaan of de excellente lezers de gestelde doelen realiseren (gaan ze bijvoorbeeld per jaar meer dan één schooljaar vooruit?). Daarnaast houdt het monitoren aan de hand van toetsresultaten in, dat er wordt nagegaan:

- Hoe effectief zijn we als school met het omgaan met excellente lezers? Wat gaat goed en wat vraagt verbetering?
- Hoe tevreden zijn de leerlingen en hun ouders over de aanpak. Wat vinden zij dat er beter kan?
- Welke professionaliseringsbehoeften leven er nog in het team om effectief leesonderwijs voor excellente lezers te kunnen realiseren?

Tip (8)

Geef excellente leerlingen instructie op het gebied van:

- effectief omgaan met leesstrategieën
- kritisch omgaan met teksten
- strategisch schrijven
- reviseren van zelf geschreven teksten

Veel excellente leerlingen beschikken over een heel goed geheugen, wat belemmerend kan werken voor het gebruik van strategieën, omdat zij niet de noodzaak ervaren om strategieën zinvol in te zetten en toe te passen.

Aandacht voor leesstrategieën kan excellente lezers helpen om kritischer en dieper met –ook moeilijkere– teksten te leren omgaan. Ook excellente lezers lezen informatieve teksten vaak te oppervlakkig. Hierdoor kan het zijn dat ze het bestuderen van een tekst snel opgeven, omdat ze niet vinden wat ze zoeken. Naast het beschikbaar hebben van uitdagende teksten en boeken is het van belang om instructie te geven en om veel te oefenen om strategieën goed te leren toepassen. Door kritisch lezen te stimuleren worden excellente lezers aangemoedigd om lezen zowel als een denkproces als een taalproces te zien. Naast kritisch kunnen lezen wordt ook dikwijls creatief kunnen lezen genoemd. Bij creatief lezen gaat het om een fantasievolle interactie met de tekst, waarna de leerling dikwijls ook op een creatieve manier zaken op schrift stelt. Ook het leren omgaan met ‘graphic organizers’ kan bijdragen aan leeswinst bij de excellente lezers. Dit is vooral effectief bij kinderen met een lagere sociaaleconomische achtergrond.

Tip (9)

Stel een curriculum voor excellente leerlingen samen dat gekoppeld is aan het basiscurriculum. Excellente lezers profiteren vaak niet of nauwelijks van het reguliere leescurriculum van de school, daarom is het compacten van het reguliere leescurriculum voor deze leerlingen en het aanbieden van andere activiteiten cruciaal. Uitgangspunt kan zijn dat 40-50% van het reguliere curriculum niet nodig is voor excellente leerlingen en geschrapt kan worden. Stappen om tot een compacter curriculum of compactere methode te komen zijn:

1. Stel de belangrijke leerdoelen vast.
2. Voer pre-toetsing in om na te gaan of de excellente lezers deze leerdoelen beheersen.
3. Implementeer de gewenste leesinstructie door:
 - Instructie en oefeningen weg te laten waarvan de excellente lezers de leerdoelen al beheersen;
 - aandacht te besteden aan de leerdoelen die de leerlingen niet of in onvoldoende mate beheersen;
 - instructie te geven op een hoger niveau aan de excellente lezers die de

leerdoelen al beheersen.

4. Zorg voor verdiepende verwerkingsopdrachten voor de leerlingen die de leerdoelen beheersen.
5. Bied extra tijd en verwerkingsopdrachten voor de leerlingen die de leerdoelen nog niet beheersen.
6. Kijk of de excellente lezers goede leesresultaten boeken, onder andere door de beschikbare methodegebonden toetsen af te nemen.

Aandachtspunten bij het samenstellen van een curriculum zijn:

- Laat ze bezig zijn met uitdagend en meer complex leesmateriaal en geef ze onderzoekopdrachten waarbij diverse soorten informatieve teksten aan de orde komen.
- Gebruik teksten die de denkontwikkeling stimuleren door een breed scala aan genres, stijlen en thema's aan te bieden en ze te leren hoe onderscheid gemaakt moet worden tussen goede en matige literatuur.
- Zorg er voor dat deze leerlingen de mogelijkheid krijgen om in groepen over de gelezen teksten te leren praten.
- Moedig creatief leesgedrag aan, inclusief schrijven en kritisch interpreteren van teksten.
- Stimuleer de motivatie en het plezier van lezen van teksten, o.a. door zelf teksten te laten kiezen.

Tip (10)

Er zijn excellente lezers die goed presteren, maar toch niet naar vermogen presteren (relatief onderpresteren). Zij zoeken graag bevestiging om zeker te weten wat ‘goed’ is en om te voorkomen dat er fouten gemaakt worden. Het is daarom belangrijk om excellente leerlingen te stimuleren om uitdagingen aan te gaan boven het beheersingsniveau zodat voorkomen wordt dat ze faalangst en onderduikend gedrag ontwikkelen:

- Moedig excellente lezers aan zich te ontwikkelen als experts op gebieden die hen interesseren.
- Stimuleer en motiveer excellente lezers om persoonlijke doelen en criteria voor succes te stellen.
- Begeleid excellente lezers om eigen verantwoordelijkheid en zelfstandigheid te ontwikkelen, waarbij zij bij zichzelf nagaan of ze goed bezig zijn en vooruitgang boeken in vergelijking met andere excellente lezers.

Tip (11)

Ouders spelen een belangrijke rol als het gaat om het signaleren van en omgaan met excellente leerlingen. Het is wenselijk dat school en ouders excellentie benaderen vanuit het belang van het kind, en regelmatig contact hebben met elkaar over de ontwikkeling van de excellente lezer:

- Welke positieve ontwikkeling zien de ouders thuis en de leerkracht op school?
- Welke knelpunten ervaart een van de partijen en hoe kan daaraan het beste aandacht besteed worden?

Op weg naar meer excellente lezers

Colofon

Deze kwaliteitskaart is ontwikkeld door drs. Ina Cijvat en drs. Kees Vernooij en een uitgave van School aan Zet. Voor vragen rond handreikingen en kwaliteitskaarten kunt u contact opnemen met School aan Zet: Gea Spaans, secretariaat@schoolaanzet.nl.

augustus 2013

KWALITEITSKAART

© Buiten het downloaden zijn alle rechten op dit product voorbehouden aan:

SCHOOL
AAN ZET

Postbus 556, 2501 CN Den Haag
e-mail: secretariaat@schoolaanzet.nl
www.schoolaanzet.nl